

Akiben nincs pokolgép

KEMENES GÉFIN LÁSZLÓ

(Beszélgetőtárs Tar Ferenc)

Mint sokan mások, 1956-ban hagyta el Magyarországot. Milyen volt az élete a forradalom előtt?

1956 november 12-én a soproni vattal hagytam el Celldömölköt, ahol nevelkedtem. Igazság szerint ott is kellett volna születnem, csak anyámat bevitték a szombathelyi kórházba, hogy ott szüljön meg. 1937. október 16-án történt. Nevelkedésem, iskoláim mind Celldömölkhöz kötnek. '56-ban érettségiztem, meglehetősen jól, még abban az évben felvételiztem az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen magyarból és német nyelvből. Azt hittem, elég jól sikerültek - de aztán mégsem sikerült mind a két vizsga. Kiderült, hogy helyhiány, vagy egy kellemtelen káderlap következtében mégsem vettek fel. Ehhez hozzájárulhatott az, hogy az én anyám a celli járásbírósgon volt igazgató és rendkívül erős egyéniségű, vallásos, megvesztegethetetlen és megfélemlíthetetlen asszony volt. Ha egy kicsit parirozott volna a Rákosi-rendszerben, akkor valószínűleg felvettek volna, de egy pillanatig sem hibáztatom anyámat, hogy erős morális, politikai példát szolgáltatott nekem.

A másik ágon a Géfin-családból származom, ősem állítólag a töröktől felszabadító idegen hadak egyik résztvevője volt, tehát valamiféle zsoldos. Úgy látszik, megtetszett neki egy szép magyar lány, és letelepedett. Őseim között voltak: bírók, orvosok, pékek. A nagyapám pékmester volt.

Apám Komáromban nevelkedett, de megszökött az iskolából. Az I. világháborút végigharcolta, Isonzót is. Ő a celli járásbírósgon lett telekkönyvvezető. Anyámmal egy helyen dolgoztak, így ismerkedtek meg. Én ennek a frigynek eredményeképpen születtem. Van egy hugom is, aki Budapesten él.

A másik dolog, ami miatt ferde szemmel nézhetett rám a rendszer, hogy volt nekem egy meglehetősen híres nagybátyám Dr. Géfin Gyula, aki kanonok, később pápai prelátus, a forradalom alatt püspöki helynök lett; a forradalom után börtönbe is csukták. Mikor Mindszenty József zalai plébános volt, Kun Béla börtönéből ő szabadította ki, Kelemen Géfin Lajossal és Gyóni Gézával egyetemben. Ez azt hiszem Mindszenty életrajzában is benne van. Géfin Gyula egyébként a szombathelyi római kori ásatások egyik

kezdeményezője volt, megírta a szombathelyi egyházmegye történetét. Ország-szerzte elismert pap és szaktekintély. Ő sem volt éppen a rendszer kegyeltje, így hozzájárulhatott ahhoz, hogy egyetemi felvételim sikertelen maradt.

Azt kell mondanom, hogy minden vizontagság és egyéb szörnyűség ellenére meglehetősen boldog gyerekkorom volt. A Ság-hegy környéke számomra paradicsomi világ volt. Egyik nagy álmom volt gyerekkoromban, hogy cserkész lehessenek, de mielőtt felvettek volna farkaskölyköknek, megszüntették a cserkészetet. Ez egy örök szívfájdalom. Az a fantáziám, ha én cserkész lehettem volna, sokkal jobb ember vált volna belőlem. Ezt nem tudom bebizonyítani, de lehetséges, hogy ebben van valami. Tudniillik a valóság és a fantázia között mindig van egy állandó oszcilláció, oda-vissza mozgás. Azt hiszem, hogy amit elképzelsz, a valóságra ráerőszakolod, akkor abba a valóságba belépve, te is különb leszel.

A másik dolog, hogy a szépnem iránt is erős vonzalmam volt, mesélni szoktam, hogy hároméves korom óta szerelmes vagyok helyel-közzel majdnem mindig. Persze ez sem teljesen igaz. Az igaz, hogy 55-ben nagy szerelmi viszony alakult ki köztem és osztálytársam, Vágvölgyi Éva között, akivel együtt hagytuk el Magyarországot, és együtt alapítottunk családot.

Mivel nem vettek fel az egyetemre, Cellben próbáltam munkát találni 56 őszén. Nem volt semmi szakma a kezemen - a gimnáziumi érettségim kívül - amit használhattam volna. Éppen valami munkát sikerült találnom Ajkán, amikor a forradalom kitört. Mire a pesti forradalom hatása érződött, eltelt két nap. Kezdetben úgy vettem részt az eseményekben, hogy egy-két barátommal terjesztettem a Műszaki Egyetem 16 pontját. Én másoltam le a saját kézírásommal, és dobáltam be a közönségi tanácsra, a gimnázium abalokán, stb.

Amikor egy nagyobb tömeg összeeserődött a hősök szobránál - azt hiszem október 26-án vagy 25-én - egy fiatal vasutas, Németh Jenő felállt az ő kezében is az én kis szerencsétlen röpcédulám volt, s mivel akkor sem tudtam kiválóan írni, sem átvitt értelemben, sem egyéb módon, hát nem tudta elolvasni.

Kemes Géfin László (1937-)

Kanadában élő magyar költő: 1956-ban hagyta el az országot. A montreali Loyola Egyetemen angoltanári oklevelet szerzett, 1979-ben a McGill Egyetemen doktorált. Volt fizikai munkás, irodai alkalmazott és kereskedelmi szakember. 1977 óta angol és amerikai irodalmat oktat a Concordia Egyetemen és a Marianopolis Főiskolán. Tagja az Arkánium című washingtoni folyóirat szerkesztőségének.

Erre, mit tesz Isten, felugrottam mellé, kivettem a kezéből, és én olvastam fel a pontokat, a forradalom követeléseit. Ez lett a vesztém. Utána a tömegből olyan kiáltások is hangzottak, hogy mondja el a „Talpra magyar!” Mit tehettem, elmondtam a „Talpra magyar!”. Ha jól emlékszem, egy versszakot fel is cseréltem. Ekkor szavaltam el először közönség előtt. A refrént - „A magyarok Istenére esküszünk...” - a tömeg mondta velem. Este alakult meg a községházán a Nemzeti Bizottság, amit közfelkiáltással választott a nép. Volt mozdonyvezető, volt munkás, volt paraszt, volt ügyvéd - szóval teljes spektruma ott volt a celli kis közösségnek. Egyszer megszólal valaki: Hát a diák, az hol van? Így beválasztottak, mint az ifjúság képviselőjét. Ez hallatlan nagy dolog volt. Ezt sokszor elmeséltem nyugaton is, hogy talán soha az ifjúságnak olyan tisztessége, becsülete nem volt - legalábbis az újkori történelemben -, mint 56-ban. Nyilván minden-

kitudja, hogy az Andrássy utat, az akkori Sztálin utat a Magyar Ifjúság útfának nevezték el. Az én működésem nem volt túlságosan sok. Nyilván voltak nélkülem is komolyabb ülések, de a dunántúli nemzeti bizottságok október 30-i összehívott gyűlésére én is elmentem, Halász százados a katonaság küldöttje és Németh János a nemzeti bizottság elnöke társaságában. Ez egy rettentő siralmas esemény volt. Szigethy Attila mentette meg a helyzetet, mert ott arról volt szó, hogy a Dunántúl elszakad Magyarországtól, mert a megjelentek elmentek annyira nem bízták a kormányban. Szigethy Attila kijött a pódiumra: Mit akarnak maguk, második Koreát? Lehiggasztotta a kedélyeket. De rendkívül leverten távoztunk onnan, mert tulajdonképpen semmi nem történt. Pár nap múlva jött november 4-e. Emlékszem, amikor jöttünk ki a miséről, akkor hallottuk a szombathelyi rádióból, hogy munkás-paraszt kormány és dicsőséges felszabadító csapatok és - természetesen - ellenforradalmi fasizmus. Jöttünk hazafelé, s édesanyám aki igen kemény asszony volt, akkor úgy zokogott, hogy talán egész életemben nem láttam így. Talán csak apám temetésén, 1943-ban. Én mondtam, édesanyám, nem olyan rossz ez, majd csak történni fog vafami. Azt mondja, kislíam, minden elveszett. Attól fogva bújkáltam egy darabig a Ság-hegyen. Majd Évával elhatároztuk, hogy eltűnünk. Különben sem tekintették a miénket ideális kapcsolatoknak. Úgyhogy felültünk a vonatra és eltűnünk.

Az utad végül Montreálba vezetett. 1956-tól 95-ig hosszú az idő, hogyan teltek éveid?

Egyetemre akartam menni, de valahogy nem sikerült. Villámgyorsan megszületett első gyermekünk. Kint mint plakátfestő, plakátraajzoló kezdtem, majd elmentem egy textilgyárba; bálányitogató voltam. Ez Kanadában volt. Amerikába hamarabb mehettünk volna, de akkor még Amerikában volt hadkötelezettség, és én soha nem akartam katona lenni. Ezt a színtem bénító és egész életre kiható örültségét a férfi életének elkerülhettem. Ennek örülök.

Meglehetősen viszontagságos körülmények között élünk. Állati szegénységben. De mikor az ember fiatal, és ott van az új világ, pláne, hogy mi teljesen ideglenes dolognak tartottuk, hogy mi ott vagyunk, másképp alakulnak a dolgok. Elég hamar megtanultam angolul és egy kicsit franciául is.

Amikor még plakátfestő voltam, 57 elején, emlékszem, az egyik kollegámnak tört angolsággal mondtam, hogy itt nem jó, nem szeretek itt élni, azt válaszolta, hogy ó, László, öt év múlva már meg fogod szokni, és akkor minden jó lesz. Sose felejttem el, megyek hazra, és mondom a feleségemnek, képzeld, ez az örült mit mondott, öt évig itt kell lennünk. És akkor mind a ketten neveltünk. Előbb-utóbb csak tesznek valamit a ma-

gyar szituációban, az ENSZ, vagy Amerika, vagy valaki. És, előbb-utóbb hazamegyünk. Mert nem emigrálni akartunk. Nem egy jobb életet akartunk keresni, ahol szebb víkendházunk lesz, vastagabb lesz a betétkönyvünk. Minket a történelem lökött ki abból az országból, ahol otthon éreztem magam, ahonnan én soha el nem akartam menni. És íme, még itt vagyok még mindig, ennyi év után is odakint.

Érdekes módon, körülbelül két évről, hogy kimentünk Kanadába, kitört rajtam a költészet. Jóllehet odahaza is írtam, 11 éves korom óta regényeket, drámákat, lovagtörténetet, elbeszéléseket, irgalmatlan rossz versikéket, de az első években Kanadában nem írtam semmit. Olvasni viszont olvastam. Bertrand Russell A nyugati filozófia története című műve volt az olvasókönyvem, abból tanultam meg angolul igazából, meg az élőbeszédből a többi tucat munkahelyemen. Egyetemre csak azután iratkoztam be, amikor éreztem, hogy a magyar nyelvet és a magyar íráshoz való készséget megőriztem. Lehetséges, hogy ez egy utólagos visszapiantásból született megfontolás - de szerintem igaz is lehet. Csak akkor iratkoztam be az egyetemre - egy német barátom unszolására, amikor már egy kicsikét biztos voltam benne, hogy amit magammal hoztam, meg amit tovább fejlesztettem mint író, az megmarad. Az első két-három verseskötetem után, Magyarországon is megjelent rólam egy kritika - Kuczka Péter írta, még valamikor 1966-ban. A Jégvirágra gondolok. A Magyar Műhelyben kezdtem el publikálni. Amikor kedves barátaim, Papp Tibor és Nagy Pál kezdték a vizuális irodalmat, mely egyre inkább kizárólagossá vált, akkor úgy gondoltuk, hogy nekünk valami mást kellene csinálni, létre kell hozni egy más irodalmi fórumot. Erről rövidesen szólok. Tehát beiratkoztam az egyetemre, 32 éves voltam, amikor visszaültem az iskolapadba. Viszont ez azzal az eredménnyel járt, hogy sokkal több volt az iszákomban, mint akik velem ültek, huszonévesek. Elég hamar befejeztem, jóllehet fenntartottam hivatalos állásomat. Akkor már egy ékszergyárnak voltam az export igazgatója. Sokat utaztam külföldre is. Bejártam Dél-Afrikát egy kanadai kereskedelmi küldöttség tagjaként. Ausztráliában, Sydney-ben, Melbourn-ben is jártam meg Londonban, s akkor voltam először Amszterdamban is. Utazásaimnak köszönhetően gyarapítottam élményeimet, amelyek valahogy mindig belekerültek az írásaimba. De engem főképpen Magyarország sorsa érdekelt.

Mit tanultál az egyetemen?

Az egyetemen először angol nyelv és történelem szakra iratkoztam, aztán a történelemből kiléptem, mert láttam, hogy a kettő együtt nem megy és kizárólag angol és amerikai irodalomra koncentráltam. 1975-ben kaptam meg a tanári diplomámat, a következő évben az úgy-

nevezett „mesterdiplomát”, mely feljogosított arra, hogy gimnáziumban és egyetemen is oktathassak. Rá két évre a montreáli egyetemen megszereztem a doktorátust amerikai irodalomból. Akkor már oktattam a montreáli Concordia Egyetem angol tanszékén. Később ott 89-ben állandósítottak. Egy évvel később igazgatója lettem az egyetemi Liberal Arts College-nak, egy az Eötvös Kollégiumhoz hasonlítható intézménynek, amely kiváló humán tárgyú alapokat ad az egyetemistáknak. Ok később aztán tanulmányaikat bármilyen más területen folytathatják. Itt vagyok még mindig igazgató, még két évem van a második turnusból, aztán kész. Angolul is publikáltam eleget. Most fejezek be egy nagyobb tanulmányt. De tulajdonképpen mégis inkább a magyar publikációk érdekelték.

Említetted, hogy új folyóiratot - ez az Arkánium - hoztatok létre (1981-ben), amely kiadóként is működik.

Nem volt olyan külföldi vagy hazai lap, amely teljességgel felvállalta volna azt a fajta írásmódot, azt a fajta írói hozzáállást, amelyet észrevettünk, hogy néhányunk képvisel. Tulajdonképpen mind a Magyar Műhelynél kezdtük. Mindannyian Amerikában éltünk akkor, Vitéz György, András Sándor és én. A fantasztikus távolságok ellenére - Washington-Montreál legjobb számításával is kilenc és fél óra - telefonon, levélben és a nagyon fontosnak tarott személyes találkozások útján kialakult egy arculata az egésznek. Péntek Imre, amikor először írt rólunk, úgy emlegetett bennünket, mint az amerikai iskola. És ebben nem Faludy Györgyöt értette, vagy az általam nagyon kedvelt Tűz Tamást, hanem azt a

néhány 56-os író, akiket Cigány Lóránt nevezett valódi 56-os írónemzedéknek. Úgy terveztük, hogy évente két számot jelentetünk meg, ebből sajnos nem lett semmi, mert néhány barátunk és jóakarónk kivételével mi semmiféle támogatásra nem számíhattunk. Tehát az egész benne megjelent írást vállalhatunk, mert a saját zsebünkől fizettünk. Nem kellett se erre, se arra kacsingatni, hogy melyik mecénásnak tetszik vagy nem tetszik, amit csinálunk. Ez óriási szabadsági és ez tetszett meg tulajdonképpen idehaza is a fiatalabb generáció tagjainak.

Kezdetben írtam verseket, de még Tűz Tamás mondta a második kis verses könyvecskéről, hogy nem úgy néz ki, hogy ez az ember lírikus, inkább epikus indulatok rejtőznek benne. Viszont nekem mindig volt egy tervem, hogy valamiféle hosszabb szövegben próbáljam kifejezni azt, hogy mit is jelent emigráns nyugati írónak lenni. A Fehérlófia magyar ősmítosz - inkább népmese - váza volt az, amire én ráaggattam az egészen furcsa francia szürrealistáktól, amerikai modernistáktól, Lorcaétól, Eliot-tól, Jones-tól összeszerzett hatásokat, ami persze nem lemásolás, hatással voltak ugyanúgy, ahogy Balassi és Berzsenyi és a mai modernek közül Weöres, Kassák és Füst Milán. Nem tettem különbséget, hogy melyik az én igaz irodalmi ősapám. Valamilyen módon mind ott voltak. Így állt össze ez a furcsa szövevény, kollázs aminek mégis az az alapja, hogy elmegy valaki és visszatér. A szövegben megtörténik majd a visszatérés, mert 1991-ben a Fehérlófia hat könyvét egy kötetben kiadta a Szépirodalmi Könyvkiadó, és most pár napja jelent meg az Arkánium kiadó gondozásában a Fehérlófia nyolcása. Ami már inkább kifejezi azt, hogy mi is történt a nyugati íróval a rendszerváltás óta. Van aki hazajött, van aki kétlaki lett és van aki maradt, de szellemileg hazagondol.

Úgy érzem, hogy az írást már abba se tudnám hagyni, ha akarnám se. Szeretném hogy ide kötődjön, mert odakint most már nincs igazán számottevő emigráció és egyébként is, mindig hazafelé írtunk. Mit fog most számítani, mennyiben érdekes, mennyiben tud még mindig újat mondani akkor, amikor idehaza is már mindent le lehet írni. Ez egy nagy kérdés. Mennyi szükség van rá, mennyi szükség van arra a különbségre, ami írásainkat, ami az én írásaimat, a kollégáim írásait, András Sándorét, a nemrégiben elhunyt Bakucz József írásait is jellemzi. Azt szeretném hinni, hogy ahogy az erdélyi, a felvidéki meg a délvidéki magyar írás része ennek az egész egyetemes összképnek, úgy a nyugati írás is tud olyat hozni, olyan ízt, olyan látásmódot, ami elkülöníti a kárpátaljai vagy a felvidéki vagy a vajdasági magyar irodalomtól. Éppen olyan szükséges, és éppen olyan fontos része az egésznek. Hogyha egészben gondolkodunk. [Bár én elfogadnám azt is, hogy egy Vas megyei költő vagyok - nekem az se fájna.]

Nem üres szákkal mentünk ki, de nem is üres szákkal jövünk vissza. Más az, amit fölszedtünk. Ne próbáljuk ma elhatározni, hogy egy generáció múlva, ha lesznek még fiatal magyar írók, mit találnak hasznosnak. Talán valaki felszedi ezt, és talál benne valami hasznosat. Én emlékszem arra, amikor az első változat a 80-as évek elején kijött. Egy magyar költő utazik a vonaton - és csak kölcsönbe kapta - azt mondja: ezzel az emberrel nekem meg kell ismerkedni. Persze ő ezt szó szerint értette, meg azt is, amit írt. Tehát valamilyen módon mindig meg volt az igény.

Most van ez a rendszerváltás utáni légnyomásos helyzet, hogy senki se tudja pontosan, mi merre van. Mindenki azt hiszi, hogy na, most aztán senki ne mondja, tele vagyunk magunkkal. Ez ilyen kedves magyar tulajdonság. Különbösen is, minek jönnek ökö? Minek jött haza Misztófalusi, miért nem maradt kint. Ott maradhatott volna Hollandiában, olyan állást kapott volna Hollandiában, hogy tízszer annyit kereshetett volna. És nem áldozatvállalás, hogy mi most hazajövünk, és megmenjünk a nemzetet, mert mi nem bízunk azokban, akik itthon vannak. De mi is magyarok vagyunk, és mi is tudunk adni - és nem veszünk el semmit. Senkinek a kenyerét nem vesszük el, mert az állásunk megmarad. És szerintem erre épp úgy szükség van, mint a többire. Csak azt ne próbáljuk csinálni, abba a hibába ne essünk, hogy azt hisszük, ami más, ami nem egészen betájolható, veszélyes vagy értéktelen. Az életünk ment rá, hogy megpróbáljunk magyar írónak maradni, mert talán mégiscsak lesz valahol valami haszna. Nem gazdagodtunk meg belőle. Mirőlunk nem írnak ékes kritikákat. Talán azért, mert magyar kritika, mint olyan, nincs is. (Nem én vagyok, aki ezt megmondom.) Hogy magyar kritika alatt mit értek: azt, hogy odafigyel arra mi történik, függetlenül attól, hogy a haverom írja, vagy az ellenségem. Ez a kritika. Ahogyan Bajza József írta: „Mellékes tekintetek nélküli kritika”. Ez hiányzik! Előbb-utóbb lesz, csak van egy interregnum, ami a kedélyeket lerontja. Legkedvesebb barátaim majdnem a valóságos klinikai depresszió tüneteit mutatják. Ami szintén ennek az utóhatása, hogy ki lett alóluk húzva a talaj. A magyar író megszokta, hogy az írásából él meg. Ami nyugaton, pláne költőnél hallatlan, egyszerűen elképzelhetetlen. Mindenkinek megvan a maga állása. Viszont nem is ír le semmit a gázsiért, hanem csak azt írja, amit tényleg le akar írni. Ami tényleg Ő, és felelősséget tud érte vállalni. Nem az: ó, apám meg kell élni valamiből - azért van ez a túró itten. Nekünk ezt nem kellett csinálni. És szerintem jó is, ha a magyar író ehhez hozzászokik. Csak azt írja le, ami tényleg a szíve vágya, amit a múzsa súg a fülébe. Nem pedig azt, amit a bérért csinál. Ennek a posztálamosított magyar irodalomnak nagyon komoly gyümölcssei lehetnek. Figyeljünk oda másra is, ne csak örökké a haverja-

inkat dicsérgessük, és ellenségeinket csapjuk agyon a cséphadaróval. Mert annak aztán semmi értelme nincsen. Mert akkor valóban nem válunk az ezredfordulóra európaivá. Pedig az mégis csak egy illendő dolog volna.

A másik az, hogy mi odakint megszoktuk, hogy a magyar tényleg Zrínyi Miklós-i alapon nem kevesebb senkinél. Amikor én azt hallom: hogy: Jaj, mert mi kis nép vagyunk! a kisebbségi érzet annyira bosszant. „Hát, mert minékünk még el kell érné odáig!” Mi már ott vagyunk Európában, nagyon sok szempontból ott vagyunk 1100 éve. Még mindig a megcsönkítősság érzése, aminek meg van az oka, és ez jogos is történelmileg. De abból, hogy örökké a magunk sebént nyalogatjuk, hogy a büdös oláh, az a szemét tót, abból semmi nem lesz. Meg kell tanulni együtt élni azokkal, akikben komoly berzenkedést és ellenállást váltottunk ki évszázadokon keresztül. Ugyanakkor igazságot osztani a legnehezebb dolog. De azt is be kell ismerni, hogy a Kemenes Géfin ne mondja meg nekünk, hogy mit csinálunk, ugyanakkor ne mondja a hazai író, vagy politikus, hogy csak az az egyedül üdvözítő út, amit ő javall. Figyeljünk oda, legyünk pluralisták, polifóniára hangoltak! Ez talán a legnehezebb dolog. Amit mi odakint megtanultunk, és ha mást nem, csak ezt hozzuk haza, a szemléletmódot, ha észreveszik, hogy ha én a barátommal, Sándor Andriszal, vagy akárkivel vitatkozom, annak nem az a vége, hogy gazember, vagy hogy nem vagy magyar az csak egy másik nézőpont. Meg kell tanulni így élni, ez a felnőtté válás jele. Nem fog eszedbe jutni, hogy mi a magyar ma. A hollandnak se jut eszébe, hogy mi a holland ma. Kinevetnének, ha valaki erről beszélne, nem szólva Amerikáról Szerintem ez nem is annyira magyar, mint magyar értelmiségi dolog azé, aki ma nem találja a helyét, mert kihúzták alóla a szőnyeget. Ez átmeneti időszak, előbb-utóbb ki fognak alakulni egészséges formák, normális érintkezési pontok, amikor nem sérítjük és nem bántjuk egymást. Szerintem észre kéne venni, hogy nagyon kevés emberben van po-kolgép, pláne abban, aki valamit haza akar hozni 1956 forradalma után.

(A beszélgetés 1995. augusztusában készült a keszthelyi HOTEL Abbázia kertjében. A felvételt a városi tévé 1996-ban mutatja be.)

Kemenes Géfin László munkái

Jégvirág (versek-Párizs, 1966), Zenit (versek-München, 1969), Pogány diaszpóra (versek-Toronto, 1974), Fehérlófia 1 (eposz-kísérlet-Torontó, 1978), Fehérlófia második könyve (szöveg-Montreal-Washington, 1981), Fehérlófia nyolcása (szövegkollázs-Montreal, Washington, New York, 1995),

Ezra Pound; Cantók (fordítások-Párizs, 1975), Halálos szójáték: bevezetés Tűz Tamás költészetébe (tanulmány-Toronto, 1976), Nyugati magyar költők antológiája (szerkesztő-Bern, 1980).

